

A magyar foglalkoztatási helyzet értékelése a lisszaboni stratégia tükrében

Csuhaj Katalin¹

A 2000-ben meghirdetett, majd 2005-ben megújított lisszaboni stratégia egyik legfontosabb célkitűzése az európai foglalkoztatás növelése. A tanulmány bemutatja hogyan teljesít Magyarország a többi tagállamhoz, illetve a kitűzött célokhoz képest. Átfogó képet ad a magyar foglalkoztatás legfőbb problémáiról, az alacsonyan képzett munkavállalók, nők és idősök helyzetéről és a területi egyenlőtlenségekről.

Kulcsszavak: foglalkoztatási ráta, munkanélküliség, inaktivitás

1. Bevezetés

A lisszaboni Európai Tanács által felvázolt stratégia átfogó célkitűzését sokan ismerik: „2010-re az Európai Unió a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú társadalmává váljon, amely fenntartható gazdasági növekedésre képes, több és jobb minőségű munkahellyel, és nagyobb társadalmi kohézióval” (EC 2000, 2. o.).

A foglalkoztatás emelésének célja – több és jobb minőségű munkahely teremtése – tehát az átfogó célkitűzésben is megjelenik. A lisszaboni stratégia a foglalkoztatás és képzés kívánatos szintjét számszerűsítve állapította meg a 2010-ig elérendő célokat. Ezek a következők:

1. Az általános foglalkoztatási ráta 70 százalékra növelése
2. A nők foglalkoztatási rátájának 60 százalékra növelése
3. Az idősebb munkavállalók foglalkoztatási rátájának 50 százalékra növelése (EC 2000, 10. o.).

Ezen mutatók eléréséhez aktív munkaerő-piaci politikákat kell kifejleszteni, koncentrálva a foglalkoztathatóság növelésére, az életen át tartó tanulás támogatására, foglalkoztatási szolgáltatások javítására illetve az esélyegyenlőség biztosítására (EC 2000).

¹ Csuhaj Katalin, kutatási asszisztens, SZTE Gazdaságtudományi Kar Pénzügyek és Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Intézete (Szeged)

Egyes vélemények szerint az átfogó célkitűzés kulcsszava a versenyképesség. A munkahelyteremtés bár fontos, mégsem elsődleges cél. Ha az lenne, akár a gazdaság versenyképességének sérülése mellett is igyekezne a foglalkoztatáspolitikai mindenkinél munkát adni, erről azonban szó sincs (Augusztinovics 2005).

A célok megvalósítása igen gyenge volt az utóbbi években.² Ezt felismerve döntött az Európai Tanács (EiT) a lisszaboni stratégia megújításáról. A felülvizsgált stratégiában a foglalkoztatás növelése – a gazdasági növekedés mellett – lett a legfontosabb prioritás. Az Európai Bizottság (EB) elképzelése szerint az összes szakpolitikának a foglalkoztatás emelését kell szolgálnia. Egyértelmű szemléletváltásról azonban nem beszélhetünk, az EU továbbra is az eddig meg nem talált középutat keresi versenyképesség-szolidaritás között.

Az EiT által elfogadott Integrált Iránymutatások 2005-2008 időszakra tartalmazzák a lisszaboni stratégiával összhangban álló átfogó, makrogazdasági, mikrogazdasági és foglalkoztatás politikákra vonatkozó stratégiát. A dokumentum nyolc foglalkoztatáspolitikai iránymutatást tartalmaz, amik három szélesebb cselekvési területbe csoportosíthatóak. Ezek alapján középtávon a legfőbb foglalkoztatási prioritások a következők: a foglalkoztatás növelése és a szociális ellátórendszerek modernizációja, a munkavállalók és vállalkozások alkalmazkodóképességének javítása, a humán tőke beruházások növelése (CEC 2005).

A tizenhatodik iránymutatás – az első foglalkoztatáspolitikai iránymutatás – szerint a politikáknak továbbra is a számszerűsített célok elérését kell elősegíteni. A 70 százalékos átlagos foglalkoztatási ráta körülbelül 20 millió új munkahely teremtését jelenti. Ahhoz, hogy megértsük ez mekkora feladatot jelent, ismernünk kell a tagországok és különösképpen Magyarország foglalkoztatási helyzetét.

2. A foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták alakulása a tagállamokban

2000-ben az akkori tagállamok foglalkoztatási rátái 53,7 százalék és 76,3 százalék közötti skálán helyezkedtek el, azaz nagy különbségek jellemezték az országokat. A számszerűsített célok általánosak, vagyis az EU-25 teljesítményére vonatkoznak. Ebből következik, hogy az Európai Bizottság a stratégia rugalmas értelmezését várja el, azaz minden tagállamnak saját helyzetének megfelelően kell foglalkoztatási céljait kijelölni. Ez vonatkozik a jól teljesítő államokra is, azaz a már 2000-ben 76,3 százalékos átlagos foglalkoztatási rátával rendelkező Dánia sem „ülhet a babérjain”. Rajta kívül még Svédország, Hollandia és az Egyesült Királyság rendelkezett 70 százalék feletti átlagos foglalkoztatási rátával. A legrosszabb rátával egy régi tag, Olaszország bírt.

2000-ben a csatlakozó országok közül csak Csehország, Szlovénia és Ciprus rendelkezett az EU-25 átlag feletti foglalkoztatási rátával. Magyarország az ezred-

² A megvalósítást részletesebben is bemutatjuk a következő szakaszban.

1. táblázat Hozzájárulás a foglalkoztatás növekedéséhez 2004 és 2005 között, korcsoportok és nem szerint (százalék)

Nem	Korcsoport			
	15-24	25-54	55-64	15-64 összesen
Nők	elhanyagolható	32,6	20,6	54,6
Férfiak	elhanyagolható	30,6	11,0	45,4

Forrás: CEC (2006, 24. o.).

fordulón foglalkoztatási rátáját tekintve jelentősen elmaradt mind a 25 tagállam átlagától (62,4 százalék), mind a kitűzött céltől (70 százalék). Csak három országot, Lengyelországot, Máltát és Olaszországot előzte meg 56,3 százalékos foglalkoztatási rátájával.

2005-re Magyarország sajnos rontott helyezését. Ez főként Olaszország teljesítményének köszönhető, ami 5 év alatt 4 százalékponttal tudta növelni átlagos foglalkoztatási rátáját. A legjobban továbbra is Dánia teljesített, az utolsó helyen Lengyelország található. Az EU-25 átlagos foglalkoztatási rátája 62,4 százalékról 63,8 százalékra emelkedett. Ez igen gyenge, 1,5 százalékpontos növekedést jelent. Sajnos a magyar adatok még ennél is kiábrándítóbbak, mindösszesen 0,6 százalékpontos javulást mutatnak (56,3 százalékról 56,9 százalék).

Ha a foglalkoztatás éves változását vizsgáljuk, 2005-ben a legtöbb országban nőtt a foglalkoztatottak száma. Két országban volt csökkenés 2004-hez képest, Németországban és Hollandiában. Magyarországa a negyedik legrosszabb teljesítmény, a munkahelyek száma 2005-ben az előző évhez képest nem változott (CEC 2006). 2005 összességében jó év volt foglalkoztatási szempontból az EU számára, az átlagos növekedés 0,9 százalék volt, bár a 2003-as mélypont óta a javulás csak lassú, fokozatos. Külön említést érdemel Lengyelország, ahol hosszú idő óta először volt pozitív a foglalkoztatás éves változása.

Érdekes megvizsgálni, hogy a foglalkoztatás átlagos növekedését mi hajtotta. A nők foglalkoztatása nagyobb ütemben növekedett, mint a férfiaké. A korcsoportokat tekintve a teljes növekedés kétharmadát a 22-54 évesek munkavállalásának növekedése jelentette.

Amint azt az 1. táblázat mutatja, a fiatalok foglalkoztatása elhanyagolható mértékben járult hozzá a teljes növekedéshez. Az 55-64 évesek foglalkoztatásának változása viszont jelentős hozzájárulás volt, közel egy harmadát tette ki a teljes növekedésnek. Ezek az adatok is jelzik azt a globális trendet, hogy az emberek aktív életszakasza később kezdődik.

2005-ben a Nemzeti akcióprogram 2006-ra 59 százalékos foglalkoztatási célt határozott meg. Ez nem fog teljesülni. Azt is meg kell jegyezni, hogy a 70 százalékos foglalkoztatási ráta Magyarországon szinte elérhetetlen. A későbbiekben lesz szó a magyarok alacsony munkavállalási hajlandóságáról, amelynek következtében a magyarországi munkaerő-tartalékként kezelt inaktívak nagy része – több mint 80

százaléka – nem akar dolgozni. A munkavállalást ösztönző programok jobb esetben 730,3 ezer fővel növelhetik a foglalkoztatottak számát, ami körülbelül 10 százalékponttal javítja a jelenlegi 57 százalékos foglalkoztatási rátát. Ez a körülbelül 67 százalék alatta van a 70 százalékos célnak. Persze a legjobb esetben az inaktívak motivációja is megváltoztatható, ez azonban nem túl realisztikus feltételezés.

A tagországok nem csak a foglalkoztatási rátát, hanem a munkanélküliségi rátát tekintve is igen eltérő helyzetben vannak. 2000-ben Luxemburg (2,3 százalék) és Szlovákia (18,8 százalék) adatai jelentették a két végletet, az EU-25 munkanélküliségi rátája 8,6 százalék volt. Magyarország 6,4 százalékos rátával bírt. Az új tagállamok közös jellemzője, hogy a munkanélküliség szintje igen magas. Magyarország ebből a szempontból kilóg a csoportból, hiszen munkanélküliségi rátája EU átlag alatti.

2005-re a magyar munkanélküliség 7,2 százalékra emelkedett, de alatta maradt az EU-25 átlagnak (8,8 százalék). A munkanélküliség továbbra is súlyos gond Lengyelországban és Szlovákiában.

2004 első negyedéve óta a szezonálisan kiigazított munkanélküliségi ráta csökkenést mutat az EU-25-ben. 2006-ban az első negyedéves adat 8,4 százalék, ami megegyezik a 2001 első felében mért minimum szinttel (1995 és 2006 közötti negyedéves adatokat figyelembe véve).

3. A magyar foglalkoztatási helyzet sajátosságai

3.1. A rendszerváltás hatása az aktivitásra

Magyarországon az 1989-es rendszerváltás óriási változásokat hozott a foglalkoztatásban. A leváltott szocialista gazdasági rendszer szinte teljes foglalkoztatással büszkélkedhetett. Ez azonban nem jelentette azt, hogy minden alkalmazott dolgozott is. Gyakori jelenség volt az ún. kapun belüli munkanélküliség, vagyis az emberek alkalmazása érdemi munkavégzés elvárása nélkül. A piacgazdaság, a vállalatok közötti verseny megszüntette ezeket az ál-munkahelyeket. A rendszerváltás után tehát egy hirtelen és drámai esés következett be a foglalkoztatásban, a munkanélküliség pedig a magasba szökött (Román 2003).

A kilencvenes évek elején a magyar foglalkoztatáspolitikai tudatosan törekedett a munkanélküliség csökkentésére. Bevezette a korengedményes nyugdíj, előnyugdíj, rokkantnyugdíjazási rendszert. Ennek a politikának az egyik következménye a gazdasági aktivitás csökkenése (Halmos 2006). Természetesen a politika már a rendszerváltás következtében kialakult válságot – a magas munkanélküliséget – próbálta ily módon kezelni. „A rendszerváltozást követő aktivitáscsökkenés fő oka az állami nagyipar és nagyüzemi mezőgazdaság felmorzsolódása és az ebből következő mély gazdasági válság” (Polónyi–Tímár 2002, 965. o.).

3.2. Alacsony foglalkoztatási ráta, alacsony munkanélküliségi ráta

Jelenleg az alacsony foglalkoztatási ráta és az alacsony munkanélküliségi ráta egyszerre jellemzi Magyarországot. Ez egy sajátos helyzet, melynek több oka is van. Az egyik, hogy nemzetközi viszonylatban a magyar munkaképes lakosságnak alacsony a munkavállalási hajlandósága. A másik fő ok, hogy nagyon magas az inaktívak aránya. A két ok között sejthető egy ok-okozati kapcsolat is.

A KSH definíciója szerint inaktívnak nevezzük azokat az embereket, akik munkaképes korban vannak ugyan, de se nem dolgoznak, se nem munkanélküliek. Ide sorolhatóak a többek között a tanulók, a nem dolgozó nyugdíjasok, a háztartásbeliek, az idénymunkások az idényen kívül, ha nem kerestek munkát, a gyermekgondozási ellátást igénybe vevők. Sajátos csoportot képeznek ezen belül az ún. passzív munkanélküliek, akik szeretnének ugyan munkát találni, de kedvezőtlennek ítélve esélyeiket, nem keresnek aktívan munkát.

Az inaktívak között a legnagyobb arányt a munkavállalási korban lévő nyugdíjasok képezik. Ennek egyik oka – amit a Kok-jelentés (CEC 2003) is külön hangsúlyoz – a rokkantak magas száma. A rendszerváltás után, illetve azóta is sok munkaképes korú ember menekül az inaktivitásba a munkanélküliség elől. Ennek leggyakoribb módja a nyugdíjas, rokkantnyugdíjas státusz „megszerzése”. Mint arra már korábban utaltam, ezt a kilencvenes évek elején véghezvitt foglalkoztatáspolitikai intézkedések tették és teszik ma is lehetővé. Az utóbbi időben megfigyelhető egy javulás a nyugdíjazás átlagos életkorát tekintve, köszönhetően a szigorodó szabályozásnak és az emelkedő nyugdíjkorhatárnak. A 2001-es 57,6 év helyett 2005-ben átlagosan 60,5 évesen vonultak vissza a magyarok a munkaerőpiacról.

A magas inaktivitás oka emellett a nem regisztrált gazdasági aktivitás növekedése, azaz az illegális foglalkoztatás magas szintje lehet. Ez becslések szerint különösen az alacsony iskolázottságúak körében ölt nagy méreteket.

3.3. Foglalkoztatás alakulása nemek szerint

2005-ben Magyarországon a női foglalkoztatási ráta 51,0 százalék, a férfi 63,1 százalék volt. Mindkettő kisebb az európai átlagnál, ami 56,3 százalék és 71,3 százalék volt. A nők foglalkoztatási szempontból rosszabb helyzetben vannak, mint a férfiak. Mégis, a férfiak foglalkoztatási rátája sokkal inkább elmarad az EU-25 átlagtól. Azaz a lemaradásunk a férfiak foglalkoztatásában nagyobb. Érdekes módon a tervezésnél a női foglalkoztatásra vonatkozó cél volt a legrealisabb, a 2005-re definiált 57 százalékos rátát EU szinten majdnem sikerült elérni. A magyar nők esetében főleg a 20-30-as korosztály foglalkoztatása alacsony, ez a csoport munkavállalási hajlandóságával függ össze. A gyermekvállalási korban lévő nők motivációja kicsi, illetve ha akarnak se tudnak könnyen elhelyezkedni. A munkáltatóknak egyre fontosabbá válik az alkalmazottak terhelhetősége, rugalmassága. A gyermekvállalás és a munkahelyi elvárások pedig nehezen egyeztethetők össze.

3.4. Az idősök foglalkoztatási helyzete

Az idősebbek, azaz az 55 év felettiek foglalkoztatására vonatkozó lisszaboni cél 50 százalék. 2005-ben a magyar teljesítmény (33 százalék) ettől és az EU-25 átlagtól is (42 százalék) jelentősen elmaradt. Ha az idősebbek között a nők és férfiak helyzetét külön is megvizsgáljuk, azt kapjuk, hogy a nők sokkal rosszabb helyzetben vannak. Azt azonban mindenképpen meg kell említeni, hogy 2000 óta az 55-64 éves korosztály foglalkoztatási rátája jelentősen, több mint 10 százalékponttal emelkedett. Ez az átlagos ráta növekedéséhez (0,6 százalékpont) képest nagyon szép eredmény. Ennek a növekedésnek az egyik oka lehet az átlagos nyugdíjazási kor emelkedése.

Magyarországon az átlagos nyugdíjazási kor 2005-ben 60,3 év – három évet javult 2000 óta – alatta marad a nyugdíjkorhatárnak, ami 62 év. Ez a mutató azonban megfelel az EU-25 átlagnak (60,7 év).

Mivel az idősebbek foglalkoztatási rátája EU-25 szinten is ilyen mértékű javulást mutatott, a magyar szabályozás változása nem lehet elégséges magyarázó tényező. Sokkal inkább egy globális folyamatról lehet szó, ami a társadalom öregedésével van összefüggésben. Ugyanis az öregedés egyszerre jelent fiatalosodást is (Augusztinovics 2005). Az emberek aktív életszakasza később kezdődik, de így tovább is tart. A gyermekvállalás is magasabb életkorra tolódik, ezért egy hatvan év körüli embernek még tanuló gyermekekről kell gondoskodnia. A munkáltatói igények változása, a növekvő verseny miatt azonban egyre nehezebb e csoportnak elhelyezkedni illetve alkalmazásban maradni. Ezért is jellemző rájuk a munkanélküliség elől az inaktivitásba menekülés, azaz a nyugdíjassá, rokkantnyugdíjassá válás. A nyugellátás egy biztos jövedelem, amely mellett sokan tovább dolgoznak.

3.5. Képzettség és foglalkoztatás

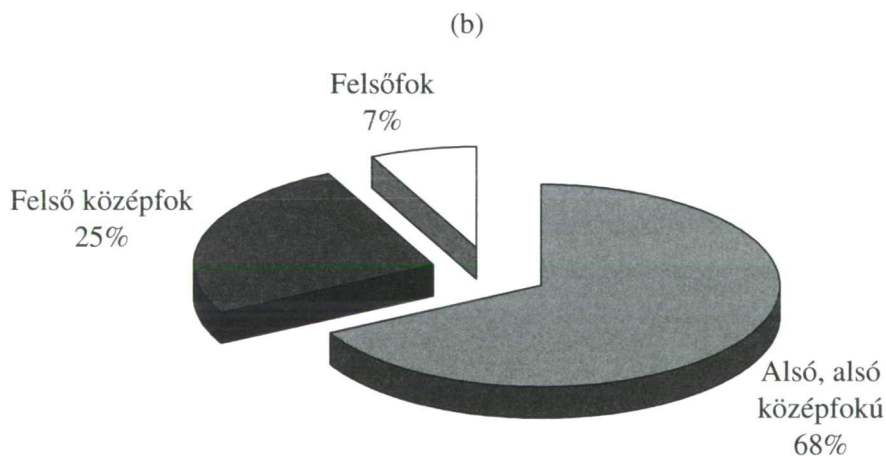
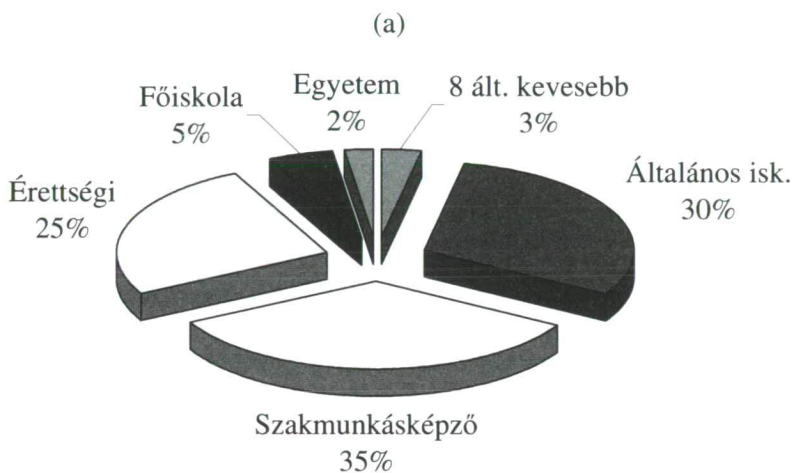
Magyarországon a középfokúnál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya a lakosságon belül bár nem jelentős, mégis e csoport „foglalkoztatási lemaradása olyan fokú, hogy ebből adódik az ország foglalkoztatási lemaradásának csaknem teljes egésze” (Gábor 2006, 28. o.).

Az 1. ábra (a) része azt mutatja, hogy 2006 második negyedévében a munkanélküliek száma (305 700 fő) hogyan oszlott meg az egyes végzettségek szerint. A szakiskolai, szakmunkásképzői végzettséggel rendelkezők teszik ki a munkanélküliek legnagyobb részét, 34 százalékot, utánuk a 8 általánost végzettek (30 százalék) és az érettségizettek következnek (25 százalék).

Az 1. ábra (b) része azt mutatja, hogy a 8 általánost és szakmunkásképzőt végzeteket – ide értve a 8 általánosnál kevesebbet elvégzőket – összevonjuk az ún. alsó, alsó középfokú végzettségű csoportba, az egyetemi, főiskolai végzettségűeket pedig a felsőfokú végzettségű csoportba, látható hogy a munkanélküliek jelentős részét (68 százalékát) az alacsony végzettséggel rendelkezők teszik ki.

Az előbbi felosztás az inaktívak körében is igen beszédes eredményeket mutat. A közel három és félmillió (3 480,8 ezer fő) inaktív legnagyobb csoportját (47

I. ábra Munkanélküliek aránya végzettség szerint
(2006 második negyedév, százalék)

Forrás: KSH (2006) adatai alapján saját szerkesztés.

százalék) az általános iskolai végzettséggel rendelkezők adják. Ezen felül jelentős hányadot képviselnek a szakmunkásképzőt (13 százalék), gimnáziumot (25 százalék) végzettek is. Ismét három nagyobb csoportot képezve meglepő módon ugyanazokat az arányokat kapjuk, mint a munkanélküliek esetében. Legfontosabb feladat tehát az alacsony végzettségűek foglalkoztatási helyzetének javítása.

A foglalkoztatás szempontjából talán leghátrányosabb helyzetben a roma népesség van. E csoport foglalkoztatása a rendszerváltás idején összeomlott, „1993-ra

a rendszerváltás előtt foglalkoztatottak fele elveszítette az állását”. Sajnos ez a sokk a „romák minden generációja számára tartósnak bizonyult”, azaz a „fiatalok ismétlik idősebb társaik sorsát” (Kertesi 2005 63. o.). Az ezredfordulón a roma foglalkoztatás fő jellemzője, hogy annak szintje rendkívül alacsony (kb. 30 százalék) és nagyon instabil is. Sajátos módon, a segítő szándékú foglalkoztatáspolitikai – a közhasznú, közcélú foglalkoztatással – hozzájárul e jellemzők újratermelődéséhez.

A hátrányos térségekben a romák számára talán egyetlen munkalehetőséget, a közcélú munkavégzés intézményét több szakember is bírálja. Az amúgy is szétagrozott forrásokat pazarló, és a foglalkoztatást tartósan nem növelő módon használják fel (Fazekas 2006).

3.6. Regionális különbségek és mobilitás

Magyarországon a foglalkoztatottság területileg jelentős eltéréseket mutat. Ezek a különbségek nemcsak régiók között, hanem kistérségi szinten is fennállnak. A problémát súlyosbítja, hogy területi hátrányoknak Magyarországon etnikai és szociális vetületük is van (MKK 2005).

A probléma sajnos tartós, ennek egyik fő oka a munkaerő alacsony mobilitása. A mobilitás értelmezhető földrajzi és ágazati értelemben is. Az ágazati mobilitás mértéke függ az iskolai végzettségtől, mivel magasabb iskolázottsággal többféle állás is betölthető. A földrajzi mobilitás a munkavállalás érdekében történő migrációt, illetve ingázást jelenti. Magyarországon, főleg az elmaradott területeken nincs meg a kellő infrastruktúra a napi ingázáshoz. A lakóhely változtatása pedig pénzügyi nehézségekbe ütközhet (Gábor 2006).

A magyar foglalkoztatási helyzet legfőbb problémáinak összegzéseként hadd következzen a Kok jelentés országunkról szóló rövid részlete: „Magyarországon a foglalkoztatási ráta alacsony, különösen az alacsony képzettségűek, a nők és az idősebb munkavállalók körében. Ugyanakkor, a munkanélküliség szintje jóval alacsonyabb az Unió átlagnál. Ez az alacsony részvételi aránnyal magyarázható: a munkaképes korú népességben igen magas az inaktivitás mértéke. Jelentős munkaerőpiaci egyenlőtlenségek vannak a középső és a nyugati régiók – ahol a »modern gazdaság« koncentráliódik – valamint az ország többi része között. A földrajzi és ágazati mobilitás alacsony” (CEC 2003, 4. o.).

4. A foglalkoztatás megjelenése a Kormány programjaiban

Ezeket a problémákat az EU iránymutatásait követve csak a magyar foglalkoztatáspolitikai oldhatja meg. A munkaerőpiac kényes terület, ahol egységes európai politikát követve nem lehet reformokat véghezvinni. A munkapiac megfelelő működését speciális, politikailag érzékeny „torzulások” akadályozzák, amelyeket csak a nemzeti politika tud megszüntetni (Tabellini–Wyplosz 2004).

A tervezett foglalkoztatáspolitikai intézkedéseket hivatalosan is be kell nyújtani az Európai Bizottságnak, mely véleményezheti a nemzeti programokat, illetve ajánlásokat fogalmazhat meg a tagok számára. Szankcionálási jogköre azonban a foglalkoztatási programok nem teljesülése esetén nincs.

A foglalkoztatás alakulására nem csak a szakpolitika van hatással, hanem a Kormány szinte minden intézkedése. Ennek megfelelően a fontosabb tervdokumentumok mindegyike kitér a foglalkoztatás helyzetére és annak várható módosulására. A dokumentumok között egy fontossági sorrend állítható fel.

Jelenleg a legfontosabb teendő a költségvetés egyensúlyának helyreállítása. Ezt szolgálja az Új egyensúly program, amely 2008-ig a költségvetés bevételikiadási oldalát érintő változásokra koncentrál. A konvergencia program (KP) az EU iránymutatásait figyelembe véve vázolja, hogyan képzei el Magyarország az EU átlagához való felzárkózást. Az Új egyensúly program tulajdonképpen a KP egy része, hiszen az Integrált Iránymutatások között az első számú a gazdasági stabilitás követelménye. A középtávú cél tehát az egyensúlyra épülő növekedés, azaz 2009-ig az egyensúly megteremtése, majd a tartós növekedés megindulása. A növekedés gyorsításában nagy szerepet szánnak az unióból érkező fejlesztési forrásoknak. A 2007-2013 időszak főbb fejlesztéspolitikai irányelveit az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) – a második nemzeti fejlesztési terv – tartalmazza. A Kormány a Nemzeti Akció Programban (NAP) a foglalkoztatás és termelékenység élénkítése érdekében megvalósuló intézkedéseket foglalja össze.

A konvergencia program nem foglalkozik ágazat- és fejlesztéspolitikai intézkedések részletes bemutatásával, viszont azok hatásait figyelembe veszi a programban bemutatott makrogazdasági és költségvetési pályában (MKK 2006a). Azaz például nem részletezi, hogy a foglalkoztatás érdekében milyen konkrét intézkedéseket tervez, mégis az előrejelzések enyhe visszaesés után folyamatos foglalkoztatás bővülést prognosztizálnak. Az utóbbi öt évben a foglalkoztatási ráta tulajdonképpen stagnált.

A megszorító intézkedések hatásait a KP szerint is nehéz becsülni, de valószínűleg a befektetésekre nem lesz ösztönző hatással. Bár a dokumentum szerint a folyamatosan bővülő infrastruktúra, számos beruházás-ösztönző program, az adminisztráció egyszerűsítése, a piac igényeihez igazodó szakképzési rendszer kialakítása miatt a vállalati szektorban a befektetési környezet továbbra is kedvező marad.

Véleményem szerint azonban több ezer új munkahely teremtése jövőre nem várható. Ha emellett csak a közigazgatásban tervezett 21 000 főt számláló leépítések hatását nézzük, az már 0,5 százalékos csökkenést jelent, 3 900 ezer foglalkoztatottal számolva. Ezt, illetve az utóbbi öt év teljesítményét figyelembe véve a 2007-re tervezett 0 százalékos „foglalkoztatás-növekedés” túlzóan optimistának tekinthető.

A foglalkoztatáspolitikai részletezésére a NAP hivatott. Csakhogy a 2005 decemberében elkészített dokumentum például még öt éves adócsökkentési programmal számol. A stratégiai dokumentumok között összhangnak kell lennie. 2006 októberében így elkészült a *Felülvizsgált Nemzeti Lisszaboni Akcióprogram a növekedé-*

2. táblázat A foglalkoztatási rátákra vonatkozó nemzeti célkitűzések (2003-2010, százalék)

Foglalkoztatási ráta	Tény	Nemzeti célkitűzések				
		NAP		FNAP		
	2003	2005	2006	2010	2008	2010
Összesen	57,0	56,9	59,0	63,0	57,0	58,7
Nők	50,9	51,0	53,0	57,0	51,8	53,5
55+	29,0	33,0	33,0	37,0	33,3	34,8

Megjegyzés: NAP – Nemzeti akcióprogram

FNAP – Felülvizsgált nemzeti lisszaboni akcióprogram

Forrás: MKK (2005) és MKK (2006b).

sért és foglalkoztatásért című dokumentum. Az ebben szereplő adatok megegyeznek a konvergencia programban leírtakkal.

A korábban 2006-ra megfogalmazott 59 százalékos ráta sem látszik teljesülni. 2006 második negyedéves, munkaerőpiacra vonatkozó KSH jelentés szerint 57,3 százalék a foglalkoztatási ráta a 15-64 éves korosztályban. A KP-ban vázolt foglalkoztatásra vonatkozó növekedési ütemmel pedig 2010-ig a 63 százalékos foglalkoztatási ráta sem érhető el. Egy egyszerű felszorzással, a második negyedéves adatokat alapul véve, a 15-64 éves csoport számának változatlansága mellett 2010-re 58,3 százalékos foglalkoztatás érhető el. A felülvizsgált program adatai már figyelembe veszik ezeket a tényeket. 2008-ra egy szerény 57 százalékos foglalkoztatási rátát terveztek, 2010-re pedig 58,7 százalékot tűzött ki célul. Ezeket valószínűleg sikerül is elérni.

A felülvizsgált NAP számszerű foglalkoztatási célkitűzéseiről összességében is elmondható, hogy realisabb feltételezések, mint az egy évvel korábbiak (2. táblázat).

4.1. Ellentmondások a Kormány terveiben

A stratégiai dokumentumokban (KP, FNAP) felvázolt foglalkoztatási prioritások azt mutatják, hogy a foglalkoztatási helyzet főbb problémái ismertek és elismertek kormányzati szinten. Egy ellentmondás azonban felfedezhető. „A gazdaság teljesítményének növekedése a jelenleg is foglalkoztatottak által előállított érték (a termelékenység) növelését és ezzel párhuzamosan a foglalkoztatottak számának bővülését igényli. A Kormány a rendelkezésére álló források felhasználásával segíti a foglalkoztatás és termelékenység hosszú távú növekedését.” (MKK 2006a, 2. o.)

A foglalkoztatás és a termelékenység elméletben növelhető egyszerre, ez azonban az európai országoknak általában nem sikerül. A foglalkoztatás és termelékenység között egy negatív korreláció, ún. trade-off áll fenn. A KP szerint a magyar gazdaság a következő években potenciális kibocsátási szintje alatt fog működni, azaz a kibocsátási rés negatívvá válik. Azonban ekkor a termelékenységre

foglalkoztatottság közötti trade-off nagy valószínűséggel jelentkezni fog. Ezt a Sapir-jelentés is kihangsúlyozza. A trade-off léte azt jelezheti, hogy az európai gazdaságok nem a termelési lehetőségeik határának kitolásával növekednek, hanem inkább ezen a határon belül, vagy legjobb esetben a határ mentén termelnek (Sapir és szerzőtársai 2003).

A foglalkoztatás-termelékenység közötti átváltásból egy másik nehezen feloldható ellentmondás következik. Hosszú távon ugyanis a reálbérek a termelékenység változásához igazodnak. A KP szerint az egyensúly megteremtése, majd a növekedés megindulása következtében Magyarország fokozatosan és érezhetően felzárkózik az EU átlaghoz. Ez a *felzárkózás* több területen is végbemegy, tükröződni fog a vállalkozások versenyképességében, az állami szolgáltatások színvonalában, a *foglalkoztatásban, a reálbérek, reáljövedelmek alakulásában*. A bérfelzárkózást vagy a felzárkózást a foglalkoztatásban párhuzamosan megvalósítani azonban nem könnyű. Ugyanis minél lassabban zárkózunk fel a bérekben, annál könnyebb lehet felzárkózunk a foglalkoztatásban (Gábor 2006).

A politikára nagyon nagy nyomást gyakorolnak az érdekvédő szervezetek, és pozitív eredményként értékelhető, ha sikerül a termelékenység növekedésével összhangban álló bérpolitikát folytatni. Két fő érdek ütközik itt egymással: a munkahelyi elrendelkezők minél nagyobb jövedelmet szeretnének, a munkanélküliek több munkalehetőséget. Több tanulmány, így a Kok-jelentés (CEC 2003) is foglalkozik a kétoldalú munkaerőpiaccal: a bent lévők alkupozíciója erős, nem érdekük a foglalkoztatás növelése. A kívülről hátrányos helyzetben vannak, nehéz állást találniuk. Makrogazdasági szempontból azonban kulcsfontosságú a foglalkoztatottak számának növelése. A választás tehát nehéz, és a döntés a politika felelőssége.

A felülvizsgált nemzeti akcióprogram bevezetőjében olvasható, hogy a dokumentum nem kívánságlista, hanem intézkedési terv. A foglalkoztatás növelésére irányuló intézkedések között nagyon gyakori a járulékkedvezmények említése. Szinte minden kritikus csoport, az idősek, pályakezdők, nők és a hátrányos helyzetű térségekben élők foglalkoztatását is ezen eszköz alkalmazása által kívánják felfuttatni. Ez azonban szerintem nem elegendő. Gondoljunk csak a hátrányos helyzetű térségekre. Nem létező cégek nem tudnak járulékkedvezményt igénybe venni. Munkahelyteremtéshez ez az ösztönző pedig kevés. Az MTA kutatása szerint az utóbbi években jelentősen csökkentek a munkaerő-költségek termelékenységbeli eltérésekkel korrigált területi különbségei Magyarországon. Így a magas és alacsony munkanélküliségű területek között mért bérkülönbségek nem képesek kompenzálni a fejlett, urbanizált térségek által az odateleplő vállalatok számára fontos pozitív externális hatásokat (Fazekas 2006). A vállalkozásokat tehát nincs, ami vonzza az elmaradt területekre. Munkahelyteremtést ösztönző támogatásokra pedig aligha számíthatnak. Az FNAP-ban egyértelműen megjelenik: a Kormány a vállalkozásbarát környezetet főleg törvényi szabályozással akarja elősegíteni, emellett esetleg EU-s forrásokra lehet majd pályázni.

5. Összegzés

A magyar foglalkoztatási szint jelentősen elmarad az EU-25 átlagától és a lisszaboni céloktól, illetve speciális problémákkal is bír. A megszorító intézkedések, illetve a nehezen feloldható ellentmondások miatt a következő években látványos javulás nem várható.

Átfogó reformok kellenének. A jelenlegi gazdaságpolitika elsődleges célkitűzése a költségvetési egyensúly megteremtése. Ez nagyon korlátozza a megtehető lépéseket, hiszen a reformokhoz leginkább pénz és idő kellene. A stratégia dokumentumok felépítése, sőt tartalma is követi az uniós ajánlásokat. Egyes vélemények szerint azonban felül kellene vizsgálni azt a szemléletet, hogy a foglalkoztatási ráta növelésére koncentrálnunk. Ennél jóval súlyosabb kérdés a foglalkoztatás helyzete területi és társadalmi, képzettségi szempontból. Ha a jelentős területi-szociális különbségeket nem kezeljük, az a foglalkoztatás növekedése esetén is súlyos konfliktusokhoz vezethet. A probléma megoldásának halogatása pedig a beavatkozási költségek növekedését jelenti.

A magyar foglalkoztatási helyzet a lisszaboni célok tükrében tehát nem jó, de még rosszabb, ha egyéb szempontokat is figyelembe veszünk.

Felhasznált irodalom

- Augusztinovics M. 2005: Népeség, foglalkoztatottság, nyugdíj. *Közgazdasági Szemle*, 52, 5, 429-447. o.
- EC 2000: *Presidency Conclusions*, Lisbon European Council, 23 and 24 March.
- CEC 2003: *Jobs, jobs, jobs – Creating more employment in Europe*. Report of the Employment Taskforce. Commission of the European Communities, Brussels.
- CEC 2005: *Integrated guidelines for growth and jobs (2005-2008)*. Commission of the European Communities, COM(2005) 141 final, Brussels.
- CEC 2006: *Employment in Europe 2006*. Commission of the European Communities, Brussels.
- Fazekas K. 2006: Tévfútra vezető sztereotípiák és megoldási lehetőségek a foglalkoztatáspolitikában. Beszélgetés Fazekas Károllyal. *Munkaügyi Szemle*, 50, 9, 4-8. o.
- Gábor R. I. 2006: Foglalkoztatási helyzet és foglalkoztatáspolitikai célok. *Munkaügyi Szemle*, 50, 1, 26-30. o.
- Halmos Cs. 2006: Foglalkoztatáspolitikai – rendszerváltás. *Munkaügyi Szemle*, 50, 7-8, 31-37. o.
- Kertesi G. 2005: Roma foglalkoztatás az ezredfordulón – A rendszerváltás marandó sokkja. *Szociológiai Szemle*, 15, 2, 57-83. o.
- KSH 2006: *Munkaerő-piaci jellemzők, II. negyedév*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

- MKK 2005: *Nemzeti akcióprogram a növekedésért és a foglalkoztatásért 2005-2008*. Magyar Köztársaság Kormánya, Budapest
- MKK 2006a: *Magyarország konvergencia programja 2005-2009*. Magyar Köztársaság Kormánya, Budapest.
- MKK 2006b: *Felülvizsgált nemzeti lisszaboni akcióprogram a növekedésért és a foglalkoztatásért*. Magyar Köztársaság Kormánya, Budapest.
- Polónyi I. – Tímár J. 2002: A népesség, a gazdasági aktivitás és a nemzetközi migráció távlatai Magyarországon 1950-2050. *Közgazdasági Szemle*, 49, 11, 960-971. o.
- Román Z. 2003: A termelékenység növekedésének forrásai a magyar gazdaságban. *Fejlesztés és finanszírozás*, 1, 3, 34-42. o.
- Sapir és szerzőtársai 2003: *An Agenda for a Growing Europe – Making the European System Deliver*. Report of an Independent High-Level Study Group established on the initiative of the President of the European Commission.
- Tabellini, G. – Wyplosz, C. 2004: *Supply-Side Policy Coordination in the European Union*. Report for the Conseil d'Analyse Economique, Paris.